

Управління культури, з питань релігій та національностей
Волинської облдержадміністрації
Волинський краєзнавчий музей
Кафедра документознавства і музейної справи
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Волинський музейний вісник

Науковий збірник

Випуск 9

Луцьк, 2018

ББК 79.1
УДК 069.01
В 67

Волинський музейний вісник: Наук. зб.: Вип. 9. / Упр-ня культури, з пит. релігій та націонал. Волин. ОДА; Волин. краєзн. музей; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки; Упоряд. Є. Ковальчук, А. Силюк. – Луцьк, 2018. – 378 с.

У випуску вміщено статті та повідомлення з історії та практики музейної і пам'яткоохоронної справи на Волині та в Україні. В окремих розділах подано статті та матеріали Сьомого музейного круглого столу з нагоди Міжнародного дня музеїв “Музейна справа на Волині: історія, теорія і практика” (м. Луцьк, 16 травня 2017 року), звіти та аналітичні матеріали діяльності Волинського краєзнавчого музею і музейних закладів області в 2016 та 2017 роках.

Розраховане на науковців, музейних та освітніх працівників, краєзнавців.

Упорядники: **Євгенія Ковальчук** – кандидат історичних наук, заступник директора Волинського краєзнавчого музею з наукової роботи;

Анатолій Силюк – в. о. директора Волинського краєзнавчого музею.

Рецензенти: **Геннадій Бондаренко** – кандидат історичних наук, професор, завідувач кафедри документознавства і музейної справи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, голова Волинської обласної організації Національної спілки краєзнавців України;

Валентина Надольська – кандидат історичних наук, доцент кафедри документознавства і музейної справи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Відповідальний за випуск: *Анатолій Силюк.*

Технічний редактор: *Олександр Трофімук.*

Видання здійснене в рамках Регіональної програми розвитку культури, мистецтва та охорони культурної спадщини в області на період 2016-2020 роки.

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою Волинського краєзнавчого музею (протокол № 06 від 02 серпня 2018 року).

Розділ 1. Дослідження та матеріали з історичного краєзнавства, музеєзнавства і пам'яткознавства.

Тарас Верба,

науковий співробітник відділу давньої історії
Волинського краєзнавчого музею,
м. Луцьк

РЕЗУЛЬТАТИ АРХЕОЛОГІЧНОГО НАГЛЯДУ В С. РОВАНЦІ 2015 РОКУ

У польовий сезон 2015 року автором проводився археологічний нагляд у с. Рованці. Дослідження здійснювались за відкритим листом по формі 2 (археологічні розвідки з правом шурфування). Передумовою нагляду стало виявлення власником, при будівельних роботах, людських решток. Ділянка знаходиться на першій надзаплавній терасі р. Стир, у західній частині села Рованці, за близько 750 м на південний-схід від церкви св. Пантелеймона та за 270 м на південь від школи. Ділянка розташована на пагорбі з пологим схилом у північному напрямі.

Верхній земляний шар, аж до рівня виявлення археологічних об'єктів, був вивезений під час попередніх ландшафтних робіт, тому було вирішено провести зачистку з подальшою фіксацією та методичним дослідженням на місцях виявлення об'єктів. Всього, таким чином, було закладено 11 шурфів, кожен площею 1x2 м.

Оскільки, як зазначалось, верхній прошарок землі на глибину до 1,5 м був вивезений до початку археологічних досліджень, достеменно невідомо про характер заповнення культурного шару. На поверхні ділянки було виявлено значну кількість остеологічного матеріалу людського походження без анатомічного укладу, часто ушкодженого. В материковій глині було виявлено 11 археологічних об'єктів, які являли собою могильні ями.

Стратиграфічний зріз південної межі землевідводу: 0,00-0,05 м – дерн, 0,05-0,60 м – гумусований суглинок, 0,60-1,0 м – суглинок, 1,0-1,2 м – передматериковий шар, нижче – материкова глина.

Характеристика об'єктів:

Поховання №1: розміри могильної ями 1,8x0,60 м. Глибина від рівня виявлення – 0,20 см. Положення кістяка: горілиць, витягнутий по лінії схід-захід, головою на захід; руки зігнуті в ліктях: ліва в районі тазу, права долонею в районі серця. Поховання безінвентарне.

Поховання №2: розміри могильної ями 1,7x0,5 м. Глибина від рівня виявлення – 0,20 см. Положення кістяка: горілиць, витягнутий по лінії схід-захід, головою на захід; руки зігнуті в ліктях: ліва в районі тазу, права долонею в районі серця. В грудній клітині похованого було виявлено черешкову стрілу.

Поховання №3: розміри могильної ями 1,8x0,6 м. Глибина від рівня виявлення – 0,10 см. Положення кістяка: горілиць, витягнутий по лінії схід-захід, головою на захід; руки зігнуті в ліктях: ліва в районі тазу, права долонею в районі серця. Поховання безінвентарне.

Поховання №4: розміри могильної ями 1,8x0,7 м. Глибина від рівня виявлення – 0,05 см. Положення кістяка: горілиць, витягнутий по лінії схід-захід, головою на захід; руки зігнуті в ліктях: ліва в районі тазу, права долонею в районі серця. Поряд ребрами похованого виявлено 2 гиреподібних гудзика.

Поховання №5: розміри могильної ями 1,8x0,45 м. Глибина від рівня виявлення – 0,05 см. Положення кістяка: горілиць, витягнутий по лінії північ-південь, головою на північ, з відхиленням на схід; руки зігнуті у ліктях та схрещені на грудях. Поховання безінвентарне.

Поховання №6: розміри могильної ями 1,7x0,5 м. Глибина від рівня виявлення – 0,15 см. Положення кістяка: горілиць, витягнутий по лінії схід-захід, головою на захід; руки зігнуті в ліктях: ліва в районі тазу, права долонею в районі серця. Поховання безінвентарне. Поряд з черепом похованого виявлено фрагмент ячної шкаралупи.

Поховання №7: розміри могильної ями 1,8x0,45 м. Глибина від рівня виявлення – 0,10 см. Положення кістяка: горілиць, витягнутий по лінії схід-захід, головою на захід; положення рук встановити не вдалося. Біля голови похованого було виявлено монету солід Яна Казимира.

Поховання №8: розміри могильної ями 1,7x0,5 м. Глибина від рівня виявлення – 0,15 см. Положення кістяка: горілиць, витягнутий по лінії схід-захід, головою на захід; руки зігнуті в ліктях: ліва в районі тазу, права долонею в районі серця. Поховання безінвентарне.

Поховання №9: розміри могильної ями 1,8x0,5 м. Глибина від рівня виявлення – 0,05 см. Положення

Поховання з с. Рованці.

кістяка: горілиць, витягнутий по лінії схід-захід, головою на захід; руки зігнуті в ліктях: ліва в районі тазу, права долонею в районі серця. В поховальній ямі було виявлено перстень з рослинним орнаментом та три намистини (дві глиняні та одна скляна).

Поховання №10: розміри могильної ями 1,8х0,4 м. Глибина від рівня виявлення – 0,10 м. Положення кістяка: горілиць, витягнутий по лінії схід-захід, головою на захід; руки зігнуті в ліктях: ліва в районі тазу, права долонею в районі серця. Поховання безінвентарне.

Поховання №11: розміри могильної ями 1,7х0,4 м. Глибина від рівня виявлення – 0,10 м. Положення кістяка: горілиць, витягнутий по лінії схід-захід, головою на захід; руки зігнуті в ліктях: ліва в районі тазу, права долонею в районі серця. Поховання безінвентарне.

По всій площі ландшафтних робіт було виявлено також значну кількість кісток людського походження без анатомічного укладу. Найімовірніше частина могил була зруйнована в ході ландшафтних робіт чи інших факторів, через це неможливо взнати цілісну картину розміщення поховань та планіграфію цвинтаря.

Людські рештки було перепоховано на комунальному кладовищі села Рованці. Всі знахідки згідно Відкритого Листа було здано у Волинський краєзнавчий музей.

Встановлено, що найбільша концентрація людських решток, в тому числі без анатомічного укладу, припадає на південно західну частину ділянки та, ймовірно, переходить на територію сусідніх землевідводів.

У східній частині ділянки, на якій не проводилось ландшафтних робіт, було закладено розвідковий шурф, з метою встановлення факту наявності поховань. Стратиграфія: 0,00-0,05 м – дерн, 0,05-0,55 м – гумусований суглинок, 0,55-0,8 м – суглинок, 0,8-1,4 м – передматериковий шар, нижче – материкова глина. Ознак поховань не виявлено.

В результаті археологічного нагляду в с. Рованці було виявлено 11 поховань, з яких 4 були інвентарними. По знахідках можна датувати поховання XVI–XVIII ст. Враховуючи той факт, що частково прослідковується певна система розміщення поховань, можна припустити, що на даній ділянці тривалий час розташовувався сільський цвинтар.

1. Антонович В. Б. *Археологическая карта Волынской губернии* / В. Б. Антонович // *Труды XI Археологического съезда*. – М., 1901. – 135 с.

2. Залізняк Л. *Нариси стародавньої історії України* / Л. Залізняк. – Київ: Абрис, 1994. – 256 с.

3. *Історія міст і сіл УРСР. Волинська область* – Київ: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1970. – 745 с.
4. Кучинко М. М. *Археологія Волині* / М. М. Кучинко. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005. – 202 с.
5. Кучинко М. М. *Пам'ятки археології Луцького району Волинської області* / М. М. Кучинко, О. Є. Златогорський. – Луцьк: Волинські старожитності, 2010. – 280 с.
6. Цинкаловський О. *Стара Волинь та Волинське Полісся. В 2-х томах* / О. Цинкаловський // т. 2 / О. Цинкаловський. – Вінніпег, 1984. – 548 с.

Барбара Демчишин,
м. Київ

ЛУЧАНИН В ПОЛЬСЬКОМУ ВІЙСЬКУ 1923-1971 РОКІВ (документовані спогади доньки про батька)*

Мій батько, Анатолій Демчишин народився 5 грудня 1904 року в Луцьку в Україні десятою дитиною Василя і Варвари Демчишин. Дідусь Василь займався сільським господарством, бабуся Варвара – імовірно, гарна і працююча жінка – господарювала в садибі. Мій батько любив свою матір. Він говорив про це часто, і в доказ пам'яті про неї я отримала ім'я Варвара (польською – Barbara) [Рис. 1].

З родини батька знала його улюблену сестру Марію Панасюк, чула про сестру Ольгу і брата Миколу. З моєю тіткою Марією та її дітьми Борисом, Василем, Клавою і Валею ми зустрічалися неодноразово у Луцьку в 1950-70-х роках 20-го століття. То були чудові часи. Ми були великою, дуже згуртованою родиною. Добрі відносини та контакти утримую до сьогодні з сином Клави Богданом Колоском, донькою Бориса Людою Лісник, онукою Миколи Демчишина Оленою Стибою, сином Василя Андрієм Панасюком – молодим поколінням луцької частини родини.

Повертаюсь до мого батька. Мало я знаю про часи його дитинства і юнацькі роки. Маю в своєму розпорядженні поодинокі фотографії зі шкільних років.

На одній з них молодий хлопчик, підліток в козацькому одязі. Я знаю з розповідей, що батько належав до товариства Просвіта, міг там танцювати і співати, тому що тішився дуже добрим голосом все життя і його присутність була завжди бажаною на всіляких товариських зустрічах.

Коли батько став дорослим чоловіком [Рис. 2], згадало про нього військо. У 1923 році він знаходився на Сілезії в місті Бендзін, де був мобілізований до 23 Полку Легкої Артилерії (ПЛА).

У 23 ПЛА завершив батько початкову освіту і пройшов обов'язкову школу рекрута. Після закінчення першого етапу підготовки здібніших направляли до полкової унтер-офіцерської школи і також на спеціалізовані курси. Батько закінчив тоді Школу Професійних Унтер-офіцерів і залишився на постійній військовій службі [Рис. 3].

1930 року в Бендзіні, будучи в званні взводного, він познайомився зі своєю майбутньою дружиною і моєю матір'ю Маріанною. Кандидатка на дружину військового в тих роках мусила відповідати наступним вимогам: мати освіту, придане і відповідну презентабельність. Моя мама була справді вродливою жінкою, але на придане мусила собі заробити. Певною перешкодою була також різниця визнань: мати була католичкою, батько православним. В результаті цих труднощів період заручин в кінцевому підсумку тривав до 5 років. Все ж усе це завершилося весіллям Анатолія Демчишина та Маріанни Барон в костелі св. Трійці в Бендзіні 23 квітня 1935 року [Рис. 4].

На початку 1930-х років 23 ПЛА проходив реорганізацію з метою кращого пристосування артилерійських одиниць до військових умов, а саме – до вимог мобілізації та захисних завдань, які очікувалися на театрі воєнних дій у Верхній Сілезії [Рис. 5].

У середині 1930-х років перед наближенням привиду війни керівництво полку присвятило велику увагу спеціалізованій підготовці повітряної оборони, протигазової і протитанкової. Цим завданням були підпорядковані всі навчальні програми на полігонах і в гарнізоні. У середині серпня 1939 року стало ясно, що війна є неминучою.

Вибухнула вона 1 вересня 1939 року. Перші втрати людей і устаткування мали місце під Жорами та Міколовим, потім вони були в Тихих і місті Тарновські Гори. Вже 3 вересня загопи 23 ПЛА почали відступати перед переважаючими силами ворога, що атаками танків та механізованих загонів нищили кінні упряжі та обслугу гармат. 23 ПЛА почав рухатися в напрямку Кракова. Там отримав поповнення і

* Переклад з польської, обробка фотографій Б. Колоска.

ЗМІСТ

Розділ 1. Дослідження та матеріали з історичного краєзнавства,
музеєзнавства і пам'яткознавства.

Верба Тарас , м. Луцьк Результати археологічного нагляду в с. Рованці 2015 року.....	3
Демчишин Барбара , м. Київ Лучанин у польському війську 1923-1971 років (документовані спогади доньки про батька).....	5
Зек Богдан , кандидат історичних наук, м. Луцьк Штуль О. «Віки говорять»: історія України у баченні члена ОУН(м) періоду 1940-х років	14
Златогорський Олексій, Вашета Михайло, Верба Тарас , м. Луцьк Рятівні археологічні дослідження в селі Рованці 2014 року	19
Козак Олена, Откович Тарас , кандидат мистецтвознавства, м. Львів Особливості живопису творів Андроника Лазарчука.....	21
Колосок Богдан , кандидат архітектури, м. Київ Мій шлях до крісла заступника голови УТОПІК	30
Коць Любов , м. Луцьк Події 1947 року в історії Камінь-Каширщини у документах Державного архіву Волинської області	38
Левицька Тамара , м. Луцьк До питання формування у Волинському краєзнавчому музеї фонду мистецтва України ХХ століття. Твори Костянтина Ломикіна (1924 – 1993) у збірці музею. Каталог	42
Лис Сергій , м. Луцьк Волинь в Українській революції 1917-1921 років: передумови, перебіг подій, наслідки.....	43
Лудковський Олександр , м. Луцьк «Поле смерті» (до історії танкової битви 1941 року на Волині)	50
Матейчук Олександр, Карабін Наталія , м. Луцьк Колекція мундирних гудзиків (зі збірки Волинського краєзнавчого музею).....	66
Охріменко Григорій , кандидат історичних наук, Бубало Сергій, Скляренко Наталія , кандидат мистецтвознавства, Локайчук Світлана , кандидат філологічних наук, м. Луцьк Верболисті сережки доби бронзи	80
Павленко Олександра , кандидат фармацевтичних наук, м. Львів Результати мікологічного дослідження деяких ікон із музеїв волинського регіону	88
Пушкар Наталія, Несторук Ілона , м. Луцьк Бони періоду Української революції 1917-1921 рр. Каталог з фондів Волинського краєзнавчого музею	95
Пушкар Наталія, Несторук Ілона , м. Луцьк Родина Шнайдерів в Луцьку: залишити слід на землі.....	138

Пушкар Наталія, Потрапелюк Володимир , м. Луцьк До історії концерну «Укрспирт» у м. Луцьку	142
Шевчук Тетяна, Качковська Леся , кандидат історичних наук, м. Луцьк Культурно-освітня діяльність Волинського краєзнавчого музею протягом 2012–2016 рр.: особливості організації співпраці з загальноосвітніми навчальними закладами області	144
Откович Тарас , кандидат мистецтвознавства, м. Львів Великоформатне полотно «Вінчання PER PROCURA князя Миколи Радзивілла з Катериною Гонзаго» 1750-тих рр.. авторства Ксаверія Домініка Геского із Волинського краєзнавчого музею. Історичний контекст та реставрація	149
Вознюк Оксана , магістр історії, м. Луцьк Фонд Максима Бойко (1912 - 1998) – українського бібліографа і журналіста у Волинському краєзнавчому музеї. Каталог	159
Гулько Геннадій , м. Луцьк Знахідка біля Луцька талаяра- пагагона 1651 року	163
Демидюк Віталій , м. Луцьк Експозиційний розділ «Гроші» в кабінеті спеціальних історичних дисциплін та етнографії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки	167
Дем'янюк Олександр , доктор історичних наук, м. Луцьк Дослідження проблем Української революції на сторінках наукового збірника «Українське державотворення: проблеми і сучасність»	168
Коляда Андрій , м. Луцьк Фалеристика Музею археології і кабінету спеціальних історичних дисциплін і етнографії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки	173
Кучерепа Микола , кандидат історичних наук, м. Луцьк Діяч українського церковного руху на Волині (Арсен Річинський)	175
Мазур Петро , кандидат медичних наук, м. Кременець Вшанування пам'яті Арсена Річинського (Кременецьке медичне училище імені Арсена Річинського)	183

Розділ 2. Музейна справа на Волині: історія, теорія і практика.

Матеріали Сьомого музейного круглого столу у Волинському краєзнавчому музеї з нагоди Міжнародного дня музеїв, м. Луцьк, 16 травня 2017 року.

Андрейчук Тамара , м. Луцьк Відтворення історичного рукописання другої половини XVII ст. в Музеї історії Луцького братства, як засіб популяризації матеріальної та нематеріальної культурної спадщини волинського краю	187
Верба Тарас , м. Луцьк Археологічні розвідки у верхній течії р. Серни експедиції Волинського краєзнавчого музею 2016 року	189
Гаврилюк Оксана , м. Луцьк Екологічні свята в контексті роботи відділу природи Волинського краєзнавчого музею	192

Гаврилук Олександр , кандидат історичних наук, м. Луцьк Внесок громадських товариств Західної Волині у збереження пам'яток історії та культури регіону	195
Гулько Геннадій , м. Луцьк Дзвін козацької доби з с. Осекрів Турійського району	199
Дмитренко Алла , кандидат історичних наук, м. Луцьк Нематеріальна культурна спадщина: інституалізація терміну та актуалізація у музейній діяльності	204
Завада Людмила , м. Луцьк Музей і відвідувач: конструктивний діалог. Проект «Музейні посиденьки» як нова форма культурно-освітньої роботи Волинського краєзнавчого музею	208
Климчук Андрій , м. Рівне Музей Національного університету водного господарства і природокористування	213
Кукса Надія , м. Суботів. Музейні об'єкти Національного історико-культурного заповідника «Чигирин»: «Українська хата ХІХ ст.»	214
Ланшина Людмила, Тищенко Тетяна , м. Луцьк Театралізовані заходи у відділі природи Волинського краєзнавчого музею	217
Левицька Тамара , м. Луцьк Мистецтво України другої половини ХІХ – першої третини ХХ століття в експозиції Художнього музею у Луцьку	232
Мазурик Юрій , м. Луцьк, Хомич Петро , смт. Маневичі Спроба інтерпретації спільних рис принципу керування у Волинського човна-довбанки і в козацькій суднобудівній традиції (до першої річниці гідро археологічної знахідки біля с. Старосілля)	235
Надольська Валентина , кандидат історичних наук, м. Луцьк Міжнародні музейні фестивалі: рекреаційний та професійний виміри	238
Пасюк Ігор, Савчук Марія , м. Луцьк Елементи музейної педагогіки у військовому музеї	242
Петровиц Валентина , кандидат історичних наук, м. Луцьк Збереження й охорона культурної спадщини: нормативно-правове забезпечення	248
Рябчикова Файна , кандидат історичних наук, м. Луцьк Музей історії Луцького братства в контексті сучасних тенденцій у музейній справі	251
Соломіна Тетяна, Грабинська Любов , м. Луцьк Військово-історичні музеї навчальних закладів як важлива складова національно-патріотичного виховання дітей та молоді	252
Циганюк Марія , м. Луцьк Тенденції розвитку Кременецького літературно-меморіального музею Юліуша Словацького	260

Розділ 3. Діяльність Волинського краєзнавчого музею та музейних закладів області в 2016 та 2017 роках.

Звіт про роботу Волинського краєзнавчого музею, комунального закладу Волинської обласної ради у 2016 році	265
Основні показники роботи Волинського краєзнавчого музею, його філіалу та відділів за 2015/2016 роки	294
Вернидубов Олександр, Криштапюк Лариса, м. Луцьк Комунальні та громадські музеї Волинської області в 2016 році (порівняльно-довідковий матеріал)	295
Аналіз діяльності комунальних музеїв Волинської області у 2015-2016 роках	318
Аналіз діяльності громадських музеїв Волинської області у 2015-2016 роках (в розрізі районів)	320
Аналіз діяльності громадських музеїв Волинської області у 2015-2016 роках (в розрізі районних музейних закладів)	321
Звіт про роботу Волинського краєзнавчого музею, комунального закладу Волинської обласної ради у 2017 році	326
Основні показники роботи Волинського краєзнавчого музею, його філіалу та відділів за 2016/2017 роки	355
Аналіз діяльності комунальних музеїв Волинської області у 2016-2017 роках	356
Аналіз діяльності громадських музеїв Волинської області у 2016-2017 роках (в розрізі районних музейних закладів)	358
Аналіз діяльності громадських музеїв Волинської області у 2016-2017 роках (в розрізі районів)	360

Розділ 4. Рецензії

Гупало Сергій, смт. Ківерці Петро Боярчук гнівався	361
Колосок Богдан, кандидат архітектури, м. Київ В. Рожко і нова монографія	367
Самсонюк Тетяна, кандидат історичних наук, м. Рівне Рецензія на книгу: Jan Bober. Za drutami obozów sowieckich: wspomnienia / oprac., wpraw. i przypisy sporządził Krzysztof Halicki. – Łódź: Księży Młyn Dom Wydawniczy, 2016. – 272 s.	370